

UXAÑ AÑMAATYI' JUUTYPI'K WATPA' MO'AM JUUTYPI'K
WATPA' IÑIK IGA IYOOXAAKAYAJPA' TANTIGAÑJOOMYAJ.

Je'm mayo'oyi' mayo 31 yi'p aamtyipi'k je'm OPLEV juutypigam tsi'yyaj je'm jaama' tootyukmi' OPLEV/CG066/2023, nim iga nuuma' watta'iñ juutypigam tsi'yyaj mo'am ikutsooñyajiñ ijiximi', juutypigam wattaap ityigañjoom, tantiigañjoomtam mo'am afromexikanajyaj ityigañjoomyaj, jempik iwikutsoñyajwi'ip je'm tootjaayijoom SUP-REC-231/2023, ikutsatwi'ip je'm wiñtyipi'k añjago'oyi' ikuyooxakapa'ap iga tanpatsta'mpa' TEPJF, jempiktyim ityu'myaj jixi' je'm OPLEV/CG113/2023 juuty Añkimayo'yñiimpa' Ityumpiy Ikuyooxakapa'ap iga tanpatsta'mpa' Kunuxnaxyukmipi'k.

Yi'p tooto' miyooxpa'tpa' iga iñkupiguiñ tyiityam watpa' iñik, iityam akwajyajtaap, juuty itypa je'm akwago'oyi', iityam i'a'myajpa' je'm yooxakuy, tuñgakyaj jeempik' jiykupujtaap iga akwagoyñiimpa'.

Je'm OPLEV iyooxaaka'iñ iga ikutsatpa' je'm wiibik jixiyaj, iga jempik iwiitsakpa' iga tantumpiy wi'a'iñ tanyooxaaka' mo'am tanpatsta'miñ, si'ibam jiyki'mtaap ta'ichpi'k tantiigañjujyaj. Je'eyukmi' ixunpa' watta'iñ wiñtyi' je'm akwagoykuy.

Je'm akwagoykuy juuty añitu'umayajpa' añmatyajpa' jemum niimyajpa' tyiityam ixunyajpa', odoy idyiñ tañika' mo'am wi'ayajiñ iwiitsakyaj. Iga iñitu'umayajpa' tyiityam akwagoyyajpa' mo'am iityam nakootkumyajtaap, tantiñwitam tiigañjoomyaj wi'ayajiñ ijixchio'yyaj jubam jixi' wiñtyipi'k watpa' jeempigam ipiimchi'iba' jempik' ikuyooxaakayajpa'ap mo'am tyiityam iwatyajpa' ityigañjoomyaj.

Je'm akwagoykuy yooxpadoypa' iga ipiñpa' jixiyaj mo'am wattaap je'm jaayi', pikyajtaap tyityam ikutsoñyaj tantiñwitam ta'ichpi'k tiigañjoomyaj iyooxaakayajpa' iga ikutsatpa' je'm OPLEV.

Je'm ley Kunusnaxyukmipi'k ilixpikpa' maknatukuteen añmaatyiyaj: náhuatl, huasteco, tepehua, otomí, totonaca, zapoteco, popoluca (Nuntajñyi', de Texistepec, de Sayula, de Oluta), mixe, chinanteco, mazateco, maya, zoque mo'am mixteco. Yi'bam tiigañjujyaj akwakyajtaap iityam ikwiñkejyajpa', maknatuum tiigañjoomyaj (**Chicontepepec, Huayacocotla, Tamiahua, Papantla, Zongolica, Yanga, Actopan, Soledad Atzompa, Santiago Sochiapa, Acayucan y Las Choapas**).

Tyiityam jiykupujtaap iga akwagoyñiimpa' nimpa' naxwiñ:

Iityam takwiñkejyajpa' tantiigañjoomyaj ta'ichpi'ixiñtyam, ta'ichyoomtam jeempiktyim afromexikanajyaj jeempik' ikupiñyajpa' juuty añitu'umanñimpa' jesik tanpatsta'mpa' tankupiñpatyim	Nakootkumyajta'iñ ta'ichyoomtam jeempiktyim afromexikanajyaj iga miichpa' ju'uts añjago'oyi'.
--	---

je'm kuwiñ iga mīchpa' añjago'oyi' nakka'aneyajtapa'ap Kunusnaxyukmi'.	
Je'm traytyipīxiñtyam, woñyomtā tantīgañjoompik jempiktyim afromexikanajyaj nakootkumyajta'iñ jesik itypa' je'm patskuy Kunusnaxyukmi'.	Juutypik na'ixpikyajtaap.

Tankujīsta'miñ tyiityam jīykupujtaap juuty akwagoyñiimpa', itypa akwagoykuy jempik iwatpa' tankujīxiñ tyiityam tanañmatpa' tiigañjoom. Jeemp'ik niimpa' naxwiñ:

Tyiityam iyooxaakayajpa'	Akwakkuy tantīgañjoomyaj
I. Iityam takwiñkejyajpa' tantīgañjoomyaj jeempiktyim itypa afromexikanajyaj ikwiñkeyyajpa'ap iga ikupīñyajpa' añjago'oyi' ju'utstyim juuty tanpatspa' juuty tankupīñpa' kuwiñyaj, ka'mneyajtaa Kunusnaxyukmi'.	<p>A. Jesik tanpatstam naswi'ip aamtyiy je'm OPLEV iyooxaaka' je'm wiibik jīxi' iga 28 tiigañjujyaj (juuty ityyaj 80% o uxañnam ta'ichpīxiñtyam, ta'ichyoomtam), iityam mīchyaajpa' mo'am waagayooxaayajpa' ikka'myajpa' ta'ichpīxiñtyam ju'uts añjago'oyi'; iganam 9 tiigañjujyaj (juuty ityyaj 60% uxañ ikkedayyaj 80%), iityam mīchyaajpa' ikka'myajpa' ta'ichpīxiñtyam, ta'ichyoomtam ju'uts añjago'oyi'.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ¿Miñiimpa' iga nuuma' wī'aap tanwat juutypik ikka'mneyaj? 2. ¿Juutypiknam iñku'ch'iiba iga wī'aap iwiñkejyaj tantīgañjoomyaj? <p>B. Jesik tanpatstam naswi'ip aamtyiy je'm OPLEV iyooxaaka' je'm wiibik jīxi' iga wīsteen distrito (juuty ityyaj 60% o uxañnam ta'ichpīxiñtyam, ta'ichyoomtam), iga iityam mīchyaajpa' ju'uts añjago'oyi' mo'am waagayooxaayajpa' ikka'myajpa' ta'ichpīxiñtyam, ta'ichyoomtam ju'uts añjago'oyi' iga diputadojayajpa'?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ¿Miñiimpa' iga nuuma' wī'aap tanwat juutypik ikka'mneyaj? 2. ¿Juutypiknam iñku'ch'iiba iga wī'aap iwiñkejyaj tantīgañjoomyaj?
II. Nakootkumyajta'iñ ta'ichyomtā jempiktyim afromexikanajyaj.	<ol style="list-style-type: none"> 1. ¿Juutypik iñkuchi'iba iga nakootkumyajta'iñ juuty tanpatspa' ta'ichyoomtam tantīgañjoomp'ik? 2. ¿Tyii iyooxaakuy iñkuchi'iba iga iwatyajīñ jeemp'ik iyooxaakayajpa' patskuy iga wī'ayajīñ ityīguikyumyaj ta'ichyoomtam juuty tanpatstampa' iga añjago'oyi'ayajīñ?
III. Je'm traytyipīxiñtyam, woñyomtā tantīgañjoomp'ik jempiktyim afromexikanajyaj nakootkumyajta'iñ iga tanpatspa' tankupīñpa' añjago'oyi' Kunusnaxyukmi'.	<ol style="list-style-type: none"> 1. ¿Juutypik iñkuchi'iba iga nakootkumyajta'iñ iga tanpatspa' je'm traytyiyaj, woñyomtā tantīgañjoompik? 2. ¿Tyii iñkuchi'iba iga iyooxaakayajīñ ityeguētpik je'm patskuy iga traytyipīxiñtyam, woñyomtā tantīgañjoomp'ik nakootkumyajta'iñ jesik kupīñtaap añjago'oyi' tantīgañjoomyaj?
	<ol style="list-style-type: none"> 1. ¿Iñkuchi'iba' iga tantīgañjoom ity añjago'oyi' wī'apa'ap iñiim iije' jempik nuuma' ikuyooxaaka'ba' tantīgañjuj?

Tyiityam iyooxaakayajpa'	Akwakkuy tantiigañjoomyaj			
<p>IV. Juupik na'ixpikyajtaap</p>	<p>2. Mich niimi', ¿Ju'p añjago'oyi' ijayka'mpa' je'm tooto' juuty inimiñpa' iga nuuma' tantiñwi' ikuyooxaaka'ba' tantiigañjuj juuty ity?</p>			
		Añjago'oyi'	Ji	Dya'
	A	Jesik Añtu'umayajpa' ltyumpiy Tantiñwitam Tiiigañjoom, je'am niimyjajpa'.		
	B	Jesik Añtu'umayajpa' ta'ichpik añjago'oyi' tantiigañjoompik, ju'uts wiñikpik takupujpa'		
	C	Añjago'oyiyaj tantiigañjoompikyaj (delegaciones, agentes, comisarias, jefaturas de tenencia, autoridades de paraje o ayudantias)		
	D	Añjago'oyi' iyooxaakapa'ap nas ityañka'. (Iwaagayooxakayajpa'ap mo'am ejidojyaj)		
	E	Tuuñgak (niimi' ju'p inikka'mpa!):		
	<p>3. ¿Ju'p mo'am ju'pta'm tyiityam miññmaytyaap yi'im ini'idiyñ tantiñwi' iga miñchpa' ju'uts añjago'oyi' tantiigañjoom iga takwiñkejpa'?</p>			
		Tyiityam ixunpa'	Ji	Dya'
	A	Ildiyñ tantiigañjoom		
B	Nayñewi'ip tantiigañjoom			
C	Ijñiyñ tanañmaatyil			
D	Ijaatuñ mo'am ilaapa' tantiigañjoomp'k			
E	Nasne'um ityeguedaa ju'uts añjago'oyi' takupujpa'ap tantiigañjoom ju'uts wiñikpik tsamityam.			

Tyiityam iyooxaakayajpa'	Akwakkuy tantiigañjoomyaj		
	F	Nasne'um ityeguedaa iga takwiñkejpa' tantiigañjoom	
	G	Ikuyooxaakane'm iwak tyiityam ixunpa' tantiigañjoom	
	H	Tañixñe'um iga nuuma' ikuyooxaka'aba' tantiigañjoompi'k	
	I	Iniwaagayooxaane'um tantiigañjoom	
	J	Nakootkumnetaa iyooxaaka' juuty añitu'umayajpa' iga iwiitsakayajpa' tantiigañjoompi'k ityañka'	
	K	Ikuyooxakane'um juuty waagayooxaayajpa' iga ikupujajpa' juutypik wiñikpik tsamityam takupujpa' idyik.	
	L	Tuuñgak (nñimi' ju'p inikka'mpa):	
<p>4. ¿Juutypiknam wii'aap tannim iga nuuma' ta'ichpiixiñtyam, taichyomtam yooxpadoyajpa' tantiigañjoom?</p>			

Jesik akwagoyñiimpa', itypa' iityam iyooxaakayajpa', ju'uts añjago'oyi: jempik akwagoyñiimpa', iityam ikuyooxaaka'aba' iga i'a'mkooñwiypa' watta'iñ juutypigam tsi'yñeyaj jeempiktyim iku'ixpa' tantiwiitam ikupujo'ykuy iga akwakyajtaap, iityam ikuyooxaka'aba' iga chióypa' tyityam takixpikpa' tantiigañjoomtam. Itypatyim iityam i'a'mkooñwiyyajpa' juutypik watpa' je'm yooxakuy iga akwagoyñiimpa'.

Je'm akwagoykuy iwe'kyajpa' iwatyaj jutypigam nimpa' naxwiñ:

- Wiñtyipik watpa', juuty iyooxaakayaj ityumpiy je'm to'odañjuj jempik pikyajtaap jesik akwagoyñiimpa', ju'uts je'm akjoodoñioypa'ap, juutypik iyooxaakayajpa' mo'am juutypik watpa' iñik. Yi'mum we'lkaap je'm akjoodoñio'ypa'ap mo'am ki'añikotpa' uxañ añmaatyil Tyiityam watpa' mo'am juutypik watpa' iñik.

- Yif'mum aïmattaap, iyooxaakayajpa' aïmatkuymi' je'm tiigañjuj jiiyki'mtaap; juuty iki'añkotyajpa' iityam takwiñkejyajpa' tantiigañjoomtam ityumpiy tyi'am ixunpa' iga wi'layajiñ nakootkumyajtaap juuty akwagoyñiimpa' iniityyajpa' jaama' nımyajiñ juutypik watpa', juutypigam iwatyajpa ityigañjoomyay, wi'layajpa' nakootkumyajtaap juuty akwagoyñiimpa'.
- Yif'mum waagayooxaayajpa' tiigañjoomyay, tantiigañjoomyay, jeem dya' tiiguiykumpa' OPLEV u tuuñgak iyooxaakapa'ap. Juuty iñixchi'iyajpa' mo'am niimyajpa' wiñtyipi'k iñmatyaj jesik moj je'm añtu'umaji'.
- Jesik akwagoyñiimpa', watpa' aïmatkuymi' juuty nıkyajpa' takwiñkejyajpa'ap tantiigañjoomtam, itypa' aïmatkuy jemp'ik ikuyooxaaka'aba' OPLEV mo'am ikupiri'yajpa' juutypik tsi'lyyaj tantiwitam tiigañjoomyay jesik akwakyajtaa. Tumtum tiigañjoomyay iñiyki'myajpa' iityam takwiñkejyajpa' jeempik nıkyajpa' juuty añtu'umaniimpa' nımyajpa' tyityam iktsi'lyyaj. Okmi iyooxakayajpa' tukuna' jaama' wiñtyi' iga kuyajpa' iñañpigam iga añtu'umaniimpa', juuty piksoñtaap korreo elektronikojoom consulta.indigena@oplever.org.mx wi'laptyim juuty ity OPLEV iyooxakuytikmi, iñki'añpa' tyityam nımyajpa', tyityam ikujisıyajpa' ikka'myaj tantiwitam akwakyajtapa'ap.
- Jesik jaytyaap tyiityam nımyaj, añtu'myajtaap ityumpiy je'm aïmaatyi' juuty akwagoyñim iga iwatyajpa' tuumtyi' jixi'.
- Jesik ikwiñkejyajpa' tyiityam iktsi'lyyaj, juuty nımyajpa' tyi'am ikujisneyaj juuty añtu'umayajpa', juuty nıkyajpa' iityam takwiñkejyajpa' tantiigañjoomtam iñiyki'myajwi'ip jesik akwagoyñim. Tyiityam nımyajpa' iga iktsi'lyyaj kukakpa' tanañmatyimi mo'am maytyaap yi'im OPLEV, www.oplever.org.mx/consulta-indigena/.
- Yif'mum nımpa' iga ikutsatpa' je'm *lineamientos* inimiñpa'ap je'm wiibik jixi' iyooxaakayajwi'ip juuty iñkejpa' iityam takwiñkejpa' ju'uts añjago'oyi' iyooxpa'tpa'ap tantiigañjoomtam, jeemp'ik iyooxaaka' je'm OPLEV.

